

**KUR'ANÎ BİR KAVRAM OLARAK "GÂNİTÎN/GÂNİTÛN (قَانِتِين/قَانِتُون)"
KAVRAMI VE KAVRAMIN GEÇTİĞİ BAZI AYETLERİN TEFSİRİ***

Ahmet ÖZDEMİR**

Öz

İnsan, yeryüzüne imtihan için gönderilmiştir. Bu imtihanın en önemli ögesi de Allah (cc)'a kulluktur. Kur'an'da, Allah (cc)'a kullukla ilgili birçok kavramın kullanıldığını görmekteyiz. Bunlardan bir tanesi de "Gânitîn" kavramıdır. Bu kavram hem kulluk alanı hem de diğer sosyal alanlar için kullanılmaktadır. Kulluk anlamında düşündüğümüzde daha çok, samimi bir şekilde Allah (cc)'ın emir ve yasaklarına uygun bir yaşamı ifade etmektedir. Sosyal alanda ise, kendisine verilen görevi layıkıyla yerine getirmek anlamında kullanılmaktadır. Bu anlamların ortaya çıkarılması, alandaki bir eksikliği gidermiş olacaktır. Bu nedenle araştırmamız Kur'an merkezli olarak ele alınıp tefsirlerden de istifade etmek suretiyle konu hakkında değerlendirmeler yapılacaktır. Bunun yanında konuyla ilgili diğer kaynaklardan da istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Gânitîn, İnsan, Kulluk, Sorumluluk.

**THE CONCEPT OF "GANITIN" IN THE QUR'AN AND THE TAFSIR
OF THE RELATED VERSES IN THE QUR'AN**

Abstract

Human, has been sent to the earth for a test. The most important item of this test is Servitude to Allah (cc). In the Qur'an, we see that many concepts related to the worship of Allah (cc) are used. One of these is the concept of "Ganitin". This concept is used for both servitude and other

* Geliş Tarihi / Received Date : 09.02.2018

Kabul Tarihi / Accepted Date : 26.06.2018

** Dr. Öğr. Üyesi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ahmet.aozdemir@gop.edu.tr.
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-2389-6693

social areas. When we think of servitude, it more sincerely expresses a life that conforms to the orders and prohibitions of Allah (cc). In the social field it is used to fulfill the duty assigned to it. The emergence of these meanings will resolve a deficit in the field. For this reason, the interpretation will be made by taking the interpretation centered on the Qur'an and taking the advantage of the tafsirs. In addition, other related sources will be benefited.

Keywords: Qur'an, Gânitîn, Human, Servitude, Responsibility.

1. Giriş

İnsan, dünyaya imtihan için gönderilmiştir. Dünyada farklı görevleri icra etmekle birlikte hayatının merkezinde bu imtihana uygun bir hayat sürebilmek vardır. İmtihanın temel noktası ise onu yaratan ve yaşatan rabbine karşı kulluk görevini layıkıyla yerine getirebilmektir. Bu kulluk görevini yerine getirmesi, dünyadaki nimetlerden istifade etmesine engel değildir. Ama bunun birtakım sınırlarının olması da gayet doğaldır.

Yüce Allah (cc)'ın kullarından istediği, kendisinin tek yaratıcı olarak kabul edilmesi, Ona ortak koşulmaması,¹ sadece Ona ibadet edilmesi,² dünyevi sorumlulukların yerine getirilmesi³ ve ahiret için hazırlık yapılmasıdır.⁴ Kişi, bu görevlerini yerine getirdiği takdirde ideal anlamda bir kul olabilmektedir. Aksi takdirde ahirette azabı hak edeceği gibi dünyevi anlamda da bazı zorluklarla karşılaşacaktır.

Bu noktada kişinin dikkat etmesi gereken şey, kendisini meşgul edecek dünyevi birtakım etkenlere rağmen dünyaya geliş amacını unutmamak ve hayatının her döneminde dünyaya ne için geldiğini ve ne gibi sorumlulukları olduğunu hatırd tutarak buna uygun bir hayat yaşamaktır. Bu sorgulama yapılmadığı takdirde kişi, hayatın onu kuşatan meşguliyetleri arasında kaybolup gidecektir.

Kur'an'da Allah'a itaat ve kulluk bağlamında birçok kavramın kullanıldığını görmekteyiz. Bunlardan bir kısmı sadece itaatle ilgili olmakla birlikte diğer bir kısmı itaatin yanında benzer başka anlamlar için de kullanılmaktadır. Onlardan bir tanesi de "gânitîn" kavramıdır. Bu kavram farklı

¹ Nisa 4/48.

² Bakara 2/21.

³ Kıyamet 75/36.

⁴ Kasas 28/77.

türevleriyle birlikte Kur'an'da on bir yerde geçmektedir. Araştırmamızda bu on bir ayetten sekiz tanesi üzerinde durduk. Aynı manayı ifade ettiği için diğerlerini almadık.

2. "GÂNİTÎN/GÂNİTÛN" KELİMESİNİN KAVRAMSAL TAHLİLİ

2.1.1. Sözlük Anlamı

Arapça sözlüklere bakıldığında "Gânitîn" kavramının Allah (cc)'a itaatle birlikte dünyevi bazı görevlerle ilgili olarak kişinin yapması gerekenler anlamında da kullanıldığını görmekteyiz.

Bu kavram daha çok itaat etmek⁵ anlamında kullanılmaktadır. Bunun yanında namazdaki itaatkar duruş,⁶ susmak, dua etmek, ibadet etmek,⁷ Allah (cc)'ın bütün emirlerini yerine getirmek, içinde isyanı barındırmayan itaat,⁸ namazda kıyâmı uzun tutmak,⁹ boyun eğmek suretiyle itaat¹⁰ anlamlarında da kullanıldığını görmekteyiz.

Bütün bu anlamlarda itaat boyutunun ön plana çıktığı görülmektedir. Bu itaat, hem namaz içerisinde hem namaz dışında gerçekleşen bir durumdur. Çünkü itaat, sadece namazla ilgili bir husus değil, kişinin bütün hayatını ilgilendiren, yaşamının her alanında dikkat etmesi gereken önemli bir konudur.

2.2. Terim Anlamı

Sözlük anlamının yanında terim anlamı üzerinde de durmak gerekir. Baktığımız zaman terim anlamının, sözlük anlamına çok yakın olduğunu görmekteyiz. Sanki sözlük anlamının biraz daha genişletilmiş hali gibi gözükmektedir.

"Gânitîn" kavramının terim anlamı: "Taatte bulunmak, dua etmek ve herhangi bir şerden kurtulmak ya da hayrı elde etmek için namazda Allah'a sığınmak" anlamlarına gelmektedir.¹¹ Dua da bir anlamda ibadet olarak kabul edildiğinden, bunun namazla bağlantılı olarak düşünülmesi, onun bir parçası

⁵ İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihâh tâcu'l-luga ve sihâhu'l-Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyin, 4. baskı, 1987/1407), 1: 261.

⁶ Cevherî, *es-Sihâh*, 1: 261.

⁷ Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (byy.: Dâru'l-hidâye, ts.), 5: 45.

⁸ Zebîdî, *Tâcü'l-arûs*, 5: 46.

⁹ Cemalüddîn İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru sadr, 3.baskı, 1414), 2: 73.

¹⁰ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât* (Beyrut: Dâru'l-marife, 4.baskı, 2005/1426), s. 413.

¹¹ Muhsin Koçak, "Kunût", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 26 (İstanbul: TDV yay., 1997), 380.

gibi telakki edilmesi, kulun tüm ibadetlerden sorumlu olması gerçeğinden hareketle dile getirilmiş olan bir durum olarak görülmektedir.

Bu kelime normal zamanlardaki dua okumaya ek olarak vitir namazında okunan ilave dua olarak da tanımlanmıştır.¹² Buradaki terim manasında görüyoruz ki ele aldığımız kavram, daha çok namaz boyutuyla değerlendirilmiştir. Namazda yapılan kunût deyince de ilk aklımıza gelen, vitir namazının son rekatındaki duadır.

Hz. Peygamber'in vitir namazının dışında sabah namazında da kunût okuduğunu, buna belli bir süre devam ettiğini görmekteyiz.¹³ Bu durum, kunutun düzenli olarak ifa edilmesi gereken bir görev olmadığı şeklinde bir anlayışın ortaya çıkmasına da sebep olmuştur.¹⁴

Namazlarda kunut yapmayla ilgili olarak Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: "Namazın en faziletlisi kunutu uzun olandır."¹⁵

Özü itibariyle bu kelime, huşulu bir şekilde Allah'a yönelmek, saygı ve bağlılık içerisinde bulunmak, kendisini bütünüyle Allah'a vermek, tüm benliğiyle O'na yönelmek anlamına gelmektedir.¹⁶ Kulun, talepte bulunacağı Yüce Yaraticıya durumunu arz ederken, saygı çerçevesinde bu isteğini iletmesi demektir.

Allah'ın huzurunda saygılı bir şekilde, mütevazi bir edayla, tüm benliğiyle Allah'a yönelerek, duayı ve diğer okunması gereken kıraati daha uzun tutarak durmanın kunut olarak adlandırılması da mümkündür. Çünkü bu kavram, ibadet esnasında kulun, nasıl bir tavır ortaya koyması, nelere dikkat etmesi gerektiği noktasında yapılan bir hatırlatmadır. İbadetin sadece bedensel hareketlerden ibaret olmadığını, kulun tüm benliğiyle Allah'a yönelmesi gerektiğini ifade eden bir kavramdır. Bu nedenle kunut tabiri, ibadetin ruhuna aykırı olan tavır ve davranışlardan soyutlanmış ve sadece Allah ile beraber olmayı amaçlayan, olması gerekeni vurgulan bir kavram olarak kendisini göstermektedir.

Müslümanların, özellikle zor zamanlarında Allah'a yapmış oldukları duaların da bu kelime bağlamında değerlendirildiğini görmekteyiz. Hem Hz.

¹² Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri* (İstanbul: Ensar neşriyat, 5. Baskı, 2015), 318.

¹³ Ebu Dâvud, "Salat", 345.

¹⁴ Şah Veliyyullâh ed-Dihlevî, *Hüccetullahi'l-bâliga* (İstanbul: İz yayıncılık, 1994), 2: 25.

¹⁵ Müslim, "Müsafirîn", 164, 165.

¹⁶ Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-hakîm* (Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmîyye, 1990), 2: 352-353.

Peygamberin hem de daha sonraki dönemlerdeki Müslümanların uygulamaları bu şekilde olmuştur. Bu kavramın, itaat ve gönülden boyun eğme anlamlarında kullanılmış olması, dua etmeden önce veya dua esnasında kulun, Allah'a olan bağlılığını bildirmesi ve O'nun karşısında acizliğinin farkına vararak kul olduğunun şuurunda olarak talepte bulunması açısından önem arz etmektedir.

2.3. "Gânitîn/Gânitûn" ile Anlam İlişkisi Olan Kavramlar

Kur'an'da "gânitîn" kavramıyla anlam yakınlığı olan iki kavram göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi "itaat", diğeri ise "ittiba" kavramlarıdır.

2.3.1. İtaat

İtaat kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda onun boyun eğme,¹⁷ itaat etme, emredileni yerine getirme,¹⁸ muvafakat etme,¹⁹ gibi anlamlara geldiğini görmekteyiz. Terim olarak ise, Allah (cc)'a, peygambere ulü'l-emr'e saygılı olup buyruklarına uymak anlamına gelmektedir.²⁰

Kelimeye verilen bu anlamlarda öne çıkan husus, kişinin, kendisine emredileni, isyankar bir tavır ortaya koymaksızın kabul etmesi ve onun gereği olan davranışları sergilemesidir. Yani emir veren otoriteye karşı bağlılığını bildirerek onun emri doğrultusunda yaşantısını devam ettireceğine dair kanaatini ortaya koymasındır.

Bu kavram, Kur'an'da müspet anlamda birçok ayette yer almaktadır. Örneğin bir ayette Allah (cc)'a, peygambere ve emir sahiplerine itaat edilmesi istenmektedir.²¹ Allah (cc)'a ve peygambere mutlak itaat emredilirken emir sahipleri ibaresinden sonra "sizden olan" tabiri de kullanılmaktadır ki o da Müslüman olan idarecilere itaatin emredildiği anlamı taşımaktadır.

Allah'a itaat, O'nun emir ve buyruklarına, hiçbir kayıt ve şart öne sürmeksizin boyun eğmek ve ona göre hayatını dizayn etmek anlamına gelir. Peygambere itaat ise hem onun getirdiği vahye tabi olmak hem de o vahyi açıklama sadedinde ortaya koymuş olduğu sünnetine uymak anlamına gelmektedir.

İtaat konusundaki ayetler hakkında yapılan incelemeden, bu sorumluluğun, şuursuz bir şekilde değil, Allah ve Resulü'nün çağrısının iyi bir

¹⁷ Cevherî, *es-Sihâh*, 3: 1255.

¹⁸ İsfahânî, *el-Müfredât*, 311-312.

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 8: 240.

²⁰ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 273.

²¹ Ali İmran 3/32; Nisa 4/59; Maide 5/92.

şekilde anlaşılması ve ilettikleri mesajların tam olarak kavranması ile yerine getirilebileceği anlaşılmaktadır.²² Şuurlu bir şekilde çağrıya kulak verildiği zaman bu itaatin daha büyük bir anlam taşıyacağı muhakkaktır.

Diğer taraftan, itaat edilmemesi gerekenlerin de yine Kur'an'da zikredildiğini görmekteyiz. Kafirler,²³ müşrikler,²⁴ münafıklar²⁵ ve ehli kitap²⁶ bu anlamda dile getirilen örneklerdir. Bunlardan her biri, kişiyi Allah'a itaatten alıkoyacağı için itaat edilmeyi hak etmemekte ve olumsuz kişilik örneği olarak Kur'an'da sıkça yer almaktadır.

Allah'a yapılan ibadet, ona olan itaatin bir tezahürüdür.²⁷ Yapı itibarıyla mükemmel olmayan insanın, sahip olduğu her şeyi kendisine borçlu olduğu varlığa karşı itaat etme ihtiyacı, ibadetlerle bir anlam kazanmaktadır.²⁸ Çünkü yaratıcıya karşı yerine getirilmesi gereken kulluk görevi, bu itaatin somut hale getirilmesidir. Kişinin aynı zamanda Allah'a olan bağlılığının da göstergesidir.

İnsan dışındaki bütün varlıkların Allah'a itaati zorunlu bir teslimiyet anlamı taşırken, insanın Allah'a samimiyetle ve kendi istek ve arzusuyla yönelmesi ancak bağlanma ile ifade edilebilir. Zira bu bağlanmanın özünde yatan sevgidir.²⁹ O'nun nimetlerine karşı teşekkür edilmesi gerektiği inancıdır. Bu noktada insan, kendi isteğiyle bu itaat görevini yerine getirdiği zaman, onun bu davranışı, iradesi olmayan diğer varlıklarından daha değerli olacaktır.

İtaat konusunda asıl olan elbette ki kişinin kendi rızasıyla boyun eğmesidir. Ama bu itaatin her zaman bu şekilde olmadığı görülmektedir. Bazı ayetlerde bunun kişinin kendi rızasıyla olduğu anlatılmakla birlikte³⁰, diğer bazı ayetlerde kişinin kendi rızası olmadan zorunlu bir itaatin de olabileceği³¹ ifade edilmektedir.

Buradan anlıyoruz ki, itaat hem rıza ile hem de rıza dışında olabilmektedir. Arzu edilen, kişinin itaat edilmesi gerekenlere gönülden bağlılık

²² Ömer Mahir Alper, "İtaat" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 23 (İstanbul: TDV yay., 2001), 444.

²³ Kalem 68/8.

²⁴ Maide 6/121.

²⁵ Ahzab 33/48.

²⁶ Ali İmran 3/100.

²⁷ A.Vahit İmamoğlu, "Bağlılık ve itaat Duygusuna Dini ve Psikolojik Yaklaşım", *Dinî Araştırmalar Dergisi* VI, sy. 18 (2004): 131.

²⁸ Hayati Hökekleli, *Din Psikolojisi*, (Ankara: TDV yay., 1993), 234.

²⁹ İmamoğlu, "Bağlılık ve itaat Duygusuna Dini ve Psikolojik Yaklaşım", 131.

³⁰ Tevbe 9/71.

³¹ Nur 24/53.

bildirir. Ama bu gerçekleşmez ise, dünyadaki düzenin devam etmesi için zorla boyun eğdirme de mümkün olabilecektir.

2.3.2. İttibâ

Bu kavramın sözlük anlamlarına baktığımızda ona "peşinden gitmek,³² izini takip etmek,³³ dostluk,³⁴ katılmak, sürekli olmak,³⁵" gibi anlamların verildiğini görmekteyiz. Bu anlamda kelimenin, hem bir kişiye tabi olmak hem de bu tabi olmanın uzun süre devam etmesi anlamında kullanıldığını görmekteyiz.

İttibâ, terim olarak ise, ya insanın iradesini müspet yönde kullanarak Allah'a ve O'nun yoluna tabi olması ya da birtakım olumsuz amillerin etkisinde kalarak batıl bir yola girmesi,³⁶ anlamına gelmektedir. Delillerine bakmak ve ictihadına katılmak suretiyle bir müctehidin reyini benimsemek de ittiba kavramına dahil edilmektedir.³⁷ İttiba eden kişi ise, müctehidin delilini bilerek ona uyduğu için mukallit ile müctehid arasında bir konumda yer almaktadır.³⁸ Bu anlamda bir alimin ya da bir mezhebin fetvasına göre amel eden kişinin durumunu ittiba ve taklit olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Bu kavramın hem olumlu hem de olumsuz anlamda birinin peşinden gitmek, ona tabi olmak anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Allah'a, O'nun Resulüne ve dinin hükümlerini iyi bilen ve de insanlara anlatan alimlere tabi olmak müspet anlamda tabi olmaya örnek verilebilir. Olumsuz anlamda ise batıl bir yola uymak, İslamın tasvip etmediği bir hayat anlayışını benimsek örnek olarak gösterilebilir.

İttibâ kavramında birinin peşinden izi sıra gitme, başkasının görüşü ile delil kendisine daha sağlam gözüktüğü için amel etme anlamlarının da olduğunu görmekteyiz.³⁹ Bu manada kullanıldığında kişi, körü körüne değil, delilini bilerek ve araştırma yaparak bir kişinin fetvasına göre amel etme yolunu tercih etmektedir.

³² İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 8: 27.

³³ İsfahânî, *el-Müfredât*, 79.

³⁴ Cevherî, *es-Sihâh*, 3:1190.

³⁵ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîd* (Beyrut: Mektebu tahkik et-türasi fi müesseseti'r-rişaleti, 8.baskı, 2005), 1: 706.

³⁶ Muhsin Demirci, "Kur'an'da İttibâ Kavramı," *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 3 (1996): 151.

³⁷ Hayreddin Karaman, *İslam Hukukunda İctihad* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yay., 2. baskı, 1996), 195.

³⁸ Saffet Köse, *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul: Hikmetevi yay., 5. baskı, 2015), 212.

³⁹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 277.

İttibâ kavramında iradeli olarak birine uyma söz konusudur.⁴⁰ Bu anlamda ittiba kavramının kullanılması için kişinin, herhangi bir baskı altında kalmadan özgür iradesiyle seçimini yapması gerekir.

Kur'an'da yer alış şekliyle ittibâ, bazen, yapılması istenen, arzu edilen eylem anlamda kullanılmaktadır. Bu, Allah (cc)'a, peygamberine ve onların getirdikleri ilahi mesajlara uyma şeklinde ifade edilmiştir.⁴¹ Diğer taraftan yapılması arzu edilmeyen, nehy edilen başka bir boyutu daha vardır. Ayetlere baktığımız zaman bu yasaklamanın daha çok şeytan ve onun izinden giden insanlara karşı olduğunu görmekteyiz.⁴² İster ehli kitap bilginlerinden olsun, ister müşrik ve inkarcı olanlardan olsun, aynı görevi üstlendikleri için hepsi bu kategoride değerlendirilmektedir.

Kur'an'daki bu şekilde yer alan kullanımına baktığımızda tabi olunması istenenlere örnek olarak Allah tarafından gönderilen vahyi⁴³, tabi olunması istenmeyenlere ise şeytanı verebiliriz.⁴⁴ Vahiy ile bildirilen bütün ilahi emir ve yasaklar, tabi olunması istenen kategorisinde yer almaktadır. Şeytan ve onun yolundan giden ve şeytan ile aynı görevleri yerine getiren diğer unsurlarda yasaklananlar kategorisine dahil edilmektedir.

İttibâ kavramı, bilinçli olarak birine uymayı ifade eder.⁴⁵ Şuursuz bir tavır söz konusu değildir. Bu ittibâ sözde olabileceği gibi fiilde ve yasaklanan bir şeyi terk etmede de olabilir.⁴⁶

İttibâ kavramının, itaat kavramını da içine aldığı çok açıktır. *İttibâ* da daha çok gönülden bağlı olma anlamının yer aldığı açıktır. İtaatte ise bu durum bazen kişinin istek ve arzusuyla olabildiği gibi bazen de iradesi dışında gerçekleşebilmektedir.

⁴⁰ Ali Çelik, "Sünnet'e İttibâ Konusunda Farklı Eğilimler", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* XIII, sy. 1 (2000): 79.

⁴¹ Bkz. Ali İmran 3/31; Araf 7/3

⁴² Bkz. Bakara 2/208; Maide 5/77.

⁴³ Enam 6/106.

⁴⁴ Bakara 2/208.

⁴⁵ H. Musa Bağcı, "Hz. Peygamber'in Örneğliğinin Günümüzdeki Önemi : (Teşebbüh / Taklit ile İktidâ / Teessî / İttiba Kavramları Bağlamında)", *Hz. Muhammed (SAV) ve Mesajı*, 2014: 113.

⁴⁶ Bağcı, "Hz. Peygamber'in Örneğliğinin Günümüzdeki Önemi", 115.

3. "GÂNİTÎN" KAVRAMININ KUR'AN'DA YER ALIŞ ŞEKİLLERİ

3.1. Allah'ın İradesine/Hükmüne Boyun Eğme

Bu kelimenin Kur'an'da Allah (cc)'in kainatta koymuş olduğu sisteme/düzene yarattığı varlıkların uyması/itaat etmesi anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Bu anlamı ifade eden bir ayette Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: "Allah, çocuk edindi" dediler. O, bundan uzaktır. Hayır! Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ındır. Hepsi O'na boyun eğmiştir."⁴⁷ Yani onlar, itaatkardırlar.⁴⁸ Kendilerini yaratanın büyüklüğünü görmekte ve Ona itaatten başka bir yol olmayacağını anlamaktadırlar. Bu nedenle kendileri için konmuş olan kainat düzenine boyun eğmek durumundadırlar.⁴⁹ Elbette ki bu durum her zaman gönüllü olarak gerçekleşmeyebilir. Onlar, Allah (cc)'in kainatı yaratışına ve takdirine isyan etmezler ya da edemezler.⁵⁰ Bir kısmı bu itaati gönüllü olarak yerine getirirken diğer bir kısmı başka bir çaresi olmadığı için zorunlu olarak itaat etmek durumunda kalmaktadırlar.

Yaratılmışların Allah (cc)'in iradesine boyun eğmek durumunda kalmaları Onun, üstün, yüce, kulları hakkında tasarrufta bulunma noktasında her türlü güce sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle onlar, Onun büyüklüğünü kabul eder, hakimiyetine ve iradesine boyun eğler.⁵¹ Bu durum bütün yaratılmışlar için geçerlidir.⁵² İradesi olmayan varlıklar her durumda, iradesi olan varlıklar ise, iradelerinin dışında kalan konularda zorunlu olarak itaat etmek durumunda kalmaktadırlar.

Başka bir ayette ise durum benzer bir ifade ile yer almaktadır: "Göklerde ve yerde kim varsa yalnızca O'na âittir. Hepsi O'na boyun eğmektedirler."⁵³ Onlar kendileri için takdir etmiş olduğu yaşamak-ölmek, mutlu-mutsuz olmak, hareket etmek-durmak gibi konularda Allah'ın iradesine boyun eğmişlerdir.⁵⁴ Nasıl ki dünyaya gelmek kişinin elinde olmayan bir durum ise, ne zaman öleceğini belirlemek de aynı şekilde onun gücünü aşan bir durumdur. Mutlu-mutsuz

⁴⁷ Bakara 2/116.

⁴⁸ Celâleddin el-Mahallî ve Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, Beyrut: Dâru'l-hayr, 1.baskı, 2001, s. 18.

⁴⁹ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâye'l-kitâbi'l-kerîm*, Beyrut: Dâru ihyai't-turasi'l-Arabiyyi, ts, 7: 58.

⁵⁰ Cemâleddîn Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl*, Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmîyye, 1. baskı, 1418, 1: 380.

⁵¹ Ahmed Mustafa el-Merâgî, *Tefsîrû'l-Merâgî*, Mısır: Mektebetü Mustafa Elbânî el-Halebî ve evlâduhû, 1946, 1: 200.

⁵² İbn Atıyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz* Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmîyye, 1. baskı, 1422, 1: 201.

⁵³ Rum 30/26.

⁵⁴ Merâgî, *Tefsîrû'l-Merâgî*, 21:41.

olmakta aynı şekilde sadece kişinin iradesiyle gerçekleşen bir durum değildir. Maddi anlamda yüksek bir seviyede olsa dahi kişi mutsuz bir hayat yaşayabilmektedir.

Diğer taraftan bu durum insanları, acizliklerinin farkında oldukları için, kendilerinden daha üstün, her şeye gücü yeten bir varlık olan Allah'ın birliğine şahitlik etmeye zorlamaktadır.⁵⁵ Kainata bakıldığı zaman orada var olan düzen zaten bunların kendiliğinden meydana gelemeyeceğini, onu yaratan üstün bir varlığın olduğunu gözler önüne sermektedir. Her ne kadar ibadette zaman zaman isyankar davranmış olsalar da iradelerinin dışında kalan konularda hepsi itaat etmişlerdir.⁵⁶ Çünkü bu konularda O'na karşı koyamazlar, boyun eğmek durumundadırlar.⁵⁷ Burada kast edilen durum, yaratılmışların, iradesi dışında gerçekleşen ve onu değiştirmeye gücünün yetmediği durumlarla ilgili olarak itaat etmek zorunda olmasını ifade etmektedir. Örneğin: Doğumuna, aşama aşama büyümesine, bazı hastalıklara maruz kalmasına, sonrasında ise ölümüne müdahale edememekte ve boyun eğmek durumunda kalabilmektedir. Bu durum hem insan için hem de diğer varlıklar için geçerlidir.

3.2. Allah (cc)'a Kulluk/İbadet

Ele aldığımız kavramın bir diğer boyutu Allah (cc)'a kullukla ilgilidir. İnsanın dünyadaki en önemli görevi onu yaratan ve yaşatan Rabbine karşı olan görev ve sorumluluğudur. Hayatın merkezinde de bu vardır. Diğer sorumlulukları ise Allah (cc)'a karşı olan sorumluluğuna aykırı olmamak ve onu tamamlayıcı bir yapı arz etmek suretiyle değer kazanabilmektedir.

Kur'an'da ulu'l-azm peygamberlerden olan ve büyük mücadeleler ortaya koyan Hz. İbrahim'in örnek kişiliğinden birçok ayette söz edildiğini görmekteyiz. Onlardan birinde Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi.”⁵⁸ Burada kast edilen durumun onun itaatkar bir kul olması,⁵⁹ şeklinde anlaşılması kanaatimizce isabetli bir yaklaşım olacaktır. Diğer taraftan bu itaat görevini yerine getirirken Allah (cc)'ın emirlerini harfiyyen uygulaması,⁶⁰ büyük önem arz etmektedir. Çünkü o, Allah (cc)'ın emri gereği, hiçbir yaşam belirtisininin

⁵⁵ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhît fi't-tefsîr*, Beyrut: Dâru'l-fikr, 1420, 8: 385.

⁵⁶ Begavî Ferrâ', *Me'âlimü't-tenzîl*, Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsi'l-Arabiyyi, 1. baskı, 1420, 3: 575.

⁵⁷ Nâsirüddîn Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, Beyrut: Daru ihyâi't-turâsi'l-Arabiyyi, 1. baskı, 1418, 4: 205.

⁵⁸ Nahl 16/120.

⁵⁹ Mahallî ve Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s.281.

⁶⁰ Merâgî, *Tefsîrü'l-Merâgî*, 14:157.

olmadığı Mekke topraklarına eşi Hacer annemizi bırakmak suretiyle Onun emrine boyun eğmenin en zor imtihanlarından birini gerçekleştirmiştir. Bu onun, Allah (cc)'a olan tevekkülünün tabi bir sonucudur.

Hız. İbrahim'in bu ayette zikredilen durumunun, onun ibadette devamlılık gösteren bir kişi olması,⁶¹ şeklinde anlaşıldığını da görmekteyiz. Hayat mücadelesinde, müşrik olan toplumuna karşı göstermiş olduğu reaksiyon ve onların bir olan Allah (cc)'a ibadet etmeleri konusunda ortaya koyduğu gayret,⁶² onun ibadet noktasındaki hassasiyeti hakkında yeterli bilgi vermektedir. Ayrıca onun, Bakara suresinde de geniş bir şekilde yer verildiği gibi⁶³ Allah (cc)'a çokça dua eden,⁶⁴ bir peygamber idi. Sadece kendisi için değil, ailesi, anne babası, ve neslinden gelecek olanlar ile Mekke şehri için dua ettiğini görmekteyiz.⁶⁵

Aynı manaya gelen başka bir ayette ise olumsuz bir kişilik ile Allah (cc)'a kulluk eden itaatkar bir kulun karşılaştırması yapılmaktadır. Olumsuz davranışlar ortaya koyan kişi yerilmekte, itaatkar kul ise övülmekte olup ödülü hak edeceği ifade edilmektedir. Bu gerçeği Allah (cc) şu şekilde ifade etmektedir: "(Böyle bir kimse mi Allah katında makbuldür,) yoksa gece vakitlerinde, secde halinde ve ayakta, ahiretten korkarak ve Rabbinin rahmetini umarak itaat ve kulluk eden mi?"⁶⁶ Benzer ayetlerde olduğu gibi yine burada kastedilen kişilerin, itaat görevini yerine getirenler,⁶⁷ olduğu söylenmiştir. Onlar bu görevi yerine getirirken hem samimi ve huşulu hem de devamlıdır.⁶⁸ Bu onların, gösterişten uzak ve sadece Allah rızasını gözeterek ibadetlerinde devamlılık gösterdiklerinin göstergesidir.

Burada iki tip insandan bahsedildiğini görmekteyiz. Bunlardan birincisi sıkıntıya düştüğü zaman Allah (cc)'a yönelen, diğer zamanlarda başkalarına kulluk eden, diğeri ise her zaman Allah (cc)'a kulluk edendir. Allah (cc) bu birinci grubu cahil, ikinci grubu ise hakikat ilmini elde edip ona göre yaşadıkları için alim olarak tanımlamaktadır.⁶⁹ Ayrıca ayeti kerimede gece ibadetinin örnek olarak verilmesi, bu ibadeti yapmanın zor olmasından ve gece ibadetine devam eden insanların daha samimi ve itaatkar olmalarından kaynaklanmış olsa gerek.

⁶¹ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-vecîz*, 3:430.

⁶² Bkz. Saffat 37/91-96.

⁶³ Bkz. Bakara 2/124-129.

⁶⁴ Ebü'l-Hasen el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmîyye, ts., 3: 219.

⁶⁵ Bkz. İbrahim 14/40-41.

⁶⁶ Zümer 39/9.

⁶⁷ Mahallî ve Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, 459.

⁶⁸ Muhammed Seyyid Tantâvî, *et-Tefsîrü'l-vasîl li'l-Kur'âni'l-kerîm*, Kahire: Dâru nehdati Mısır, 1. baskı, 1997, 7: 201.

⁶⁹ Ebu'l A'la el-Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani v.dğr. İstanbul: İnsan yay., 2. baskı, 1995, 7: 101.

Çünkü gece ibadetinde kul rabbiyle baş başa kalacağı için insanlara gösteriş yapma, dünyalık herhangi bir menfaat elde etme söz konusu olmayacaktır.

3.3. Namaz'ın Kılınışı

Kulluk deyince akla gelen ilk ibadet namazdır. Bu nedenle ele aldığımız kavramın namaz boyutunun ihmal edilmiş olması düşünülemez. Diğer ibadetler belli mekanlarla veya zamanla sınırlı olmasına rağmen namaz ibadeti her zaman ve mekanda yerine getirilmekte olan, kulun hayatının tümünü kapsayan temel bir ibadettir.

Namaza devam edilmesi buyruğuyla başlayan bakara suresindeki ayet, özellikle bir namazı ön plana çıkarmıştır: *“Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun.”*⁷⁰ Ayette kastedilen husus itaatkar bir duruşu,⁷¹ ortaya koymaktadır. Ayet bağlamında düşündüğümüzde bu duruş daha çok namaz esnasında olan duruştur. Kişinin saygılı, vakarlı, dışarda olanlardan çok fazla etkilenmeden namazını eda etmesi demektir. Elbette ki Allah (cc)'a itaat etmek anlamına gelen bu hassasiyetin her konuda olması gerektiğini,⁷² söylemekte mümkündür. Çünkü namaz, sorumluluğun sadece bir kısmıdır. Namazın dışında da aynı hassasiyetle itaat ve kulluk görevini yerine getirmek gerekir.

Her ibadette olduğu gibi namazda da bazı kurallara uymak gerektiği aşikardır. Bu manada ayette kastedilen durumun namaz esnasında sessiz bir şekilde beklemek,⁷³ anlamına geldiği de söylenmiştir. Namazın diğer bir boyutu olarak düşündüğümüzde ise namazda yapılan zikir ve duayı kapsamasını,⁷⁴ anlamak da yanlış bir düşünce olmasa gerek. Bu ayette kastedilen orta namazı sabah namazı olarak düşündüğümüzde ise sabah namazında kıyama uzun tutmayı,⁷⁵ ifade ettiğini söyleyebiliriz. Bunun yanında rükûyu uzun yapmak ve

⁷⁰ Bakara 2/238.

⁷¹ Mukâtil b. Süleyman, et-Tefsîrû'l-kebîr. Tefsîru Mukâtil b. Süleymân, Beyrut: Dâru ihyai't-turas, 1.baskı, 1423, 1: 201; Ebû'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr, Tefsîru Mücâhid, Mısır: Dâru'l-fikri'l-İslamî, 1.baskı, 1989/1410, 239.

⁷² Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, byy: Müessesetü'r-risale, 1. Baskı, 2000/1420, 5: 229.

⁷³ Mahallî ve Süyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 39

⁷⁴ Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb. et-Tefsîrû'l-kebîr*, Beyrut: Dâru ihyai't-turasi'l-Arabiyyi, 3. baskı, 1420, 6: 488.

⁷⁵ Ali b. Muhammed el-Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl*, Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmîyye, 1.baskı, 1415, 1:172.

huşulu olmak, bakışlara dikkat etmek,⁷⁶ anlamına geldiğini söylemek de mümkündür.

Burada şunu da görüyoruz. Allah (cc) namaz esnasında bizden “kunut” tabiriyle ifadesini bulan, zihin-duygu işbirliğinin ürünü olan bir ibadet anlayışı ortaya koymamızı istemektedir.⁷⁷ Buna ruh-beden bütünlüğünün sağlandığı, kişinin tüm benliğiyle namazın içerisinde olduğu, kendisini tamamen namaza vererek ibadetin özüne uygun hakiki manada, istenilen, arzu edilen bir namazı kılmayı gerçekleştirdiği ibadet anlayışını da eklemek mümkündür. Bu şekilde yapılacak bir ibadet kişiyi Allah (cc)’a daha çok yaklaştıracak ve ibadetinden daha çok feyz almasını sağlayacaktır.

3.4. Müminlerin Tavrı

İnanan insanların örnek bir tavır sergilemeleri kulluk bilincini içselleştirmiş olmalarının bir göstergesidir. Çünkü ibadet, sadece belli birtakım hareketlerden ibaret olmayıp kulun tüm tavır ve davranışlarını, hayatının her yönünü içine alan daha geniş bir kavramdır. Hayatının bir kısmını ibadetle geçirip onun dışındaki zamanlarda kulluğa yakışmayan tavırlar içerisinde olmak mümine yakışmayan bir durumdur.

Örnek bir İslam toplumu oluşturmak adına Allah (cc), Kur'an’da birçok ayeti kerimede bir müminin hangi niteliklere sahip olması gerektiğini değişik vesilelerle dile getirmiştir. Onlardan biri şu şekildedir: “(Onlar) sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve şehirlerde (Allah’tan) bağışlanma dileyenlerdir.”⁷⁸ Diğer ayetlerde olduğu gibi bu ayette de ele aldığımız kavramla ilgili ilk aklımıza gelen şey, mümin kulun, her halükarda Allah (cc)’a itaatkar olmasıdır.⁷⁹ Bu itaatin yanında yaratıcısına kendi arzu ve taleplerini arz etmesi anlamına gelen dua etmeyi de ihmal etmemesi gerekir.⁸⁰

Diğer taraftan, ibadet anlayışının sadece belli zaman ve mekanlarla sınırlandırılması istenilen bir durum değildir. Bu ibadet görevinin her halükarda, bütün hayatı kapsayacak şekilde devam ettirilmesi gerekir.⁸¹ İbadetler arasında

⁷⁶ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, Kahire: Dâru’l-kutub el-Mısriyye, 2. baskı, 1964/1384, 3:214.

⁷⁷ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yay., 2014, 1: 377.

⁷⁸ Ali İmran 3/17.

⁷⁹ Mahallî ve Süyûtî, *Tefsîrü’l-Celâleyn*, s. 52.

⁸⁰ İbn Atıyye, *el-Muharrerü’l-vecîz*, 1: 411.

⁸¹ İsmâil Hakkı Bursevî, *Râhu’l-beyân fi tefsîri’l-Kur’ân*, Beyrut: Dâru’l-fikr, ts., 2: 11.

ön plana çıkanın ise namaz olduğu aşikârdır.⁸² Bunun yanında kişinin, diğer kulluk görevlerini de yerine getirmeye devam etmesi⁸³ kulluk bütünlüğü açısından olmazsa olmazdır. İbadet görevini yerine getirdikten sonra ise, yüce yaratıcının kendisinden istediği, yapması gereken diğer görevlerini yerine getirmesi elzendir.⁸⁴ Kulluk görevi tam anlamıyla bir bütün halinde yerine getirilmediği takdirde istenilen faydalar temin edilemeyecektir.

Gâniî'nin tabiri burada, ibadetin özünü ifade eder mahiyette kullanılmaktadır. O da kişinin Allah (cc)'a olan kulluk görevini yerine getirirken ihlaslı bir şekilde, huşu içerisinde olması anlamına gelmektedir.⁸⁵ Bu şekilde yapılacak bir ibadet, ibadetin manasını anlama ve kimin huzurunda olduğunun şuurunda olma noktasında kişiye büyük faydalar temin edecektir. Hz. Peygamberin ibadet esnasında uzun süre kıyamda ve secdede kalmasını bununla izah etmek mümkündür. İbadet esnasında tattığı güzellikler onu çok daha uzun süreli ibadet yapmaya teşvik etmiş olsa gerektir.

3.5. Kadınların Kocalarına Karşı Sorumlulukları

Allah (cc)'ın iradesine boyun eğmenin yanında bu kavramın, aile hayatıyla ilgili bir boyutunun da olduğunu görmekteyiz. Allah (cc)'ın hükmüne boyun eğmek zorunda olan insanın, kendisine yüklenen sorumlulukları da yerine getirmesi gerekmektedir. Bu sorumluluk, toplumun hangi kademesinde olursa olsun herkesi içine alan geniş bir alana sahiptir. Bunlardan bir tanesi de kadının kocasına karşı sorumluluğudur.

Elbette ki bu sorumluluk, tek taraflı bir durum değildir. Karı-kocanın birbirlerine karşı görevlerini yerine getirdikleri zaman anlam kazanır. Kadının kocasına karşı sorumluluğunun ele alındığı şekilde değerlendirilen ayette Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: *"Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha hayırlı, müslüman, inanan, sebatla itaat eden, tövbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir."*⁸⁶ Ayette yer aldığı şekliyle kavram daha çok, kocasına itaatkar olan,⁸⁷ şeklinde değerlendirilmiştir. Bunu şu şekilde anlamak da mümkündür. O kadınlar, kendilerinden bir şey yapmalarını istendiğinde ona boyun eğmeler isyan etmezler.⁸⁸

⁸² Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 1: 419.

⁸³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 7: 167.

⁸⁴ Şehabeddin Mahmûd Âlûsî. *Rûhu'l-me'ânî*, Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmîyye, 1. baskı, 1415, 2: 99.

⁸⁵ Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu*, 1: 518.

⁸⁶ Tahrim 66/5.

⁸⁷ Mahallî ve Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 560.

⁸⁸ Kâsımî, *Mehâsinü't-te'vîl*, 9: 275.

Ayetteki bu ifade bazı müfessirlerimiz tarafından daha farklı bir değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Onlardan birinde ayette dile getirilen kadınlar namazlarını kılan ya da itaatte devamlılık gösteren şeklinde anlaşılmıştır.⁸⁹ Benzer bir ifade ile bunun dua eden,⁹⁰ anlamında kullanılması da mümkündür. Bu ifadeye itaat anlamı verdiğimizde bunun iki anlama gelebilmesi de mümkündür: Bunlardan birincisi, Allah (cc)'a ve resulüne itaat, ikincisi ise kadının kocasına itaatidir.⁹¹ Birincisi her halükarda kullanın yerine getirmesi gereken bir sorumluluktur. İkincisi ise daha dar bir manada karı-koca arasında gerçekleşen özel bir durumdur.

Başka bir ayette de durum yine aynı kapsamda değerlendirilmektedir: *"Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar."*⁹² Bu ayet için yapılan değerlendirmelerde itaat kavramının yine öncelikle dikkate alındığını görmekteyiz. Kastedilen itaat, kadınların kocalarına karşı itaatleridir.⁹³ Benzer bir ifade ile bu itaatin evlilik konusunda Allah (cc)'a itaat eden kadın,⁹⁴ şeklinde anlaşılması da mümkündür. Bunun anlamı, evlilik kurumu ile ilgili olarak Allah (cc)'ın koymuş olduğu kuralları kabul etmek ve bunun gereğini yerine getirmektir.

Yine bu bağlamda konunun aile yapısıyla ilgili olarak aile sırlarını başkalarına karşı koruyan,⁹⁵ şeklinde ele alındığını da görmekteyiz. Aile bireylerinin tamamı elbette ki görev ve sorumluluklarını yerine getirmek durumundadır. Burada ise kadının, evlilik görev ve sorumluluğunu yerine getirmesinin kastedildiği,⁹⁶ söylenmiştir. Tabii ki sorumluluk kendilerine yüklenen görevi en iyi şekilde yapmakla gerçekleşecektir. Bunun gerçekleşmesi de kadının her durumda Allah (cc)'a itaat etmesi, bunun yanında namaz

⁸⁹ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 5: 225.

⁹⁰ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed es- Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, Beyrut: Dâru ihyai't-turasi'l-Arabiyyi, 1.baskı, 2002/1422, 9: 349.

⁹¹ Ebu'l A'la el-Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani v.dğr., İstanbul: İnsan yay., 2. baskı, 1995, 6: 405.

⁹² Nisa 4/34.

⁹³ Mahallî ve Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, s. 84.

⁹⁴ Ebû Zeyd es- Seâlibî, *el-Cevâhirü'l-hisân fi tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru ihyai't-turasi'l-Arabiyyi, 1.baskı, 1418, 2: 229.

⁹⁵ Ebû Abdillâh eş- Şevkânî, *Fethu'l-kadîr el-câmi' fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*, Dimeşk-Beyrut: Dâru'l-kelim et-tyb, 1. baskı, 1414, 1: 533.

⁹⁶ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 2: 73.

ibadetine devam etmesi ile mümkün olacaktır.⁹⁷ Buradaki itaatin gerekçesi olarak ise kadının, doğal niteliklerindeki bazı farklılıklarından dolayı kendi güvenliğini sağlayamayacağı, bu nedenle kocasına itaat etmesi gerektiği şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır.⁹⁸

Burada dikkat edilmesi gereken husus, hiçbir beşere mutlak itaatin olmayacağıdır.⁹⁹ Karı-koca arasındaki durum da bu şekildedir. Evde bir düzenin sağlanması için orada işleri idare eden bir ev reisinin olması gerekir.¹⁰⁰ O da yapısı itibarıyla erkektir.¹⁰¹ Ama evin erkeği bu yetkiyi kötüye kullanmak suretiyle eşine zulmetme, despotça davranarak istediğini yaptırma hakkına da sahip değildir. Mümin bir erkek sorunları baskıyla değil, güzellikle, evin diğer fertlerinin de rızasını alarak çözümlerin gayreti içerisinde olmalıdır.

Sonuç

Yüce Allah (cc) Kur'an'da zaman zaman bir konuyu farklı kavramlarla ve değişik yerlerde izah etmiştir. Böylesi bir anlatım, okuyucu açısından bir akıcılık ve olayları farklı yönlerden görebilme, Kur'an açısından ise onun dilinin zenginliği anlamına gelmektedir.

Ele aldığımız "gânitîn" kavramının çok yönlü bir kullanımının olduğunu görmekteyiz. Ayetlerde yer aldığı şekliyle kavramın daha çok itaat anlamında kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında itaatle dolaylı olarak bağlantılı olan ve ibadetlerin yapılışıyla alakalı konularda da bu kavramın kullanıldığını söylemek mümkündür.

İnsanın dünyaya gönderiliş amacının yüce yaratıcıya kulluk olduğunu dikkate aldığımızda, hayatın her alanında Ona hakiki manada kul olabilmek için ortaya konan davranışların da kulluk bilinci içerisinde ve Yüce Allah (cc)'ın istediği şekilde olması gerektiği muhakkaktır. Bu nedenle ele aldığımız kavramın, böylesi bir manayı da içerdiğini görmekteyiz. Yani hayatı boyunca her kul, bütün eylemlerinde Yüce Yaratıcının rızasına aykırı bir davranış içerisine girmeyecek ve attığı her adımda bu gerçeği dikkate alacaktır ya da alması gerekecektir.

Kulun, bu noktada ortaya koyacağı tavır, onun yaratıcısına karşı olan samimiyetinin de göstergesi olacaktır. Bu manada dikkate alınması gereken

⁹⁷ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhît*, 3: 624.

⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 1: 357

⁹⁹ Buhârî, "Ahkam", 4; Müslim, "İmârât", 39.

¹⁰⁰ Nisa 4/34.

¹⁰¹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 8: 290.

önemli bir husus, kulluk görevini sadece şekilden ibaret görmeyip, kişinin bütün benliğiyle, içten gelen bir arzuyla görevini yerine getirmesidir. Ele aldığımız kavramın, bu manayı da ifade ettiğini görmekteyiz.

Kaynaklar

- Alper, Ömer Mahir, "İtaat." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Âlûsî, Şehabeddin Mahmûd, *Rûhu'l-me'ânî*, 16 cilt, Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmîyye, 1. baskı, 1415.
- Bağcı, H. Musa, "Hz. Peygamber'in Örneğinin Günümüzdeki Önemi : (Teşebbüh / Taklit ile İktidâ / Teessî / İttiba Kavramları Bağlamında)," *Hz. Muhammed (SAV) ve Mesajı* (2014): 107-123.
- Begavî, Ferrâ', *Me'âlimü't-tenzîl*, 5 cilt, Beyrut: Dâru ihyai't-turasi'l-Arabiyyi, 1. baskı, 1418.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 5 cilt, Beyrut: Dâru ihyai't-turasi'l-Arabiyyi, 1. baskı, 1418.
- Cevherî İsmail b. Hammad, *es-Sihâh Tâcu'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye*, 6 cilt, Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyin, 1.baskı, 1987/1407.
- Çelik, Ali, "Sünnet'e İttibâ Konusunda Farklı Eğilimler", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, XIII, sy. 1 (2000): 75-92.
- Demirci, Muhsin, "Kur'an'da İttibâ Kavramı", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, sy. 3 (1996): 151-186.
- Dihlevî, Şah Veliyyullâh. *Hüccetullahi'l-bâliga*, 2 cilt, İstanbul: İz yay., 1994.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhît fi't-tefsîr*, 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1420.
- Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâye'l-kitâbi'l-kerîm*, 9 cilt. Beyrut: Dâru ihyai't-turasi'l-Arabiyyi, ts.
- Mahallî, Celâleddin ve Celâleddin es-Süyûtî, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, Beyrut: Dâru'l-hayr, 1.baskı, 2001.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, İstanbul: Ensar neşriyat, 5. baskı, 2015.

- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn, *el-Kâmûsü'l-muhît*, Beyrut: Mektebu tahkik et-türasi fi müesseseti'r-risaleti, 8.baskı, 2005.
- Hâzin, Ali b. Muhammed, *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl*, Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmîyye, 1.baskı, 1415.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Ankara: TDV yay., 1993.
- İbn Atıyye, el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmîyye, 1. baskı, 1422.
- İbn Manzûr, Cemalüddîn, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru sadr, 3.baskı, 1414.
- İmamoglu, A.Vahit, "Bağlılık ve itaat Duygusuna Dini ve Psikolojik Yaklaşım", *Dinî Araştırmalar Dergisi* VI, sy. 18 (2004): 129-140.
- İsfahânî, Râgıb, *el-Müfredât*, Beyrut: Dâru'l-marife, 4.baskı, 2005/1426.
- İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân*, 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.
- Karaman, Hayreddin, *İslam Hukukunda İctihad*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı yay., 2. Baskı, 1996.
- Karaman, Hayreddin v.dğr., *Kur'an Yolu*, 5 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yay., 2014.
- Kâsımî, Cemâleddîn, *Mehâsinü't-te'vîl*, 9 cilt. Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmîyye, 1. baskı, 1418.
- Koçak, Muhsin, "Kunût", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV yay., 1997.
- Köse, Saffet, *İslam Hukukuna Giriş*, İstanbul: Hikmetevi yay., 5. baskı, 2015.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 20 cilt. Kahire: Dâru'l-kutub el-Mısriyye, 2. baskı, 1964/1384.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmîyye, ts.
- Merâgî, Ahmed Mustafa, *Tefsîrü'l-Merâgî*, 30 cilt. Mısır: Mektebetü Mustafa Elbânî el-Halebî ve evlâduhû, 1. baskı, 1946.
- Mevdüdî, Ebu'l-A'la, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî ve dğr. 7 cilt. İstanbul: İnsan yay., 2. baskı, 1995.
- Mukâtil b. Süleyman, et-Tefsîrü'l-kebîr, Tefsîru Mukâtil b. Süleymân. 5.cilt. Beyrut: Dâru ihyai't-turas, 1.baskı, 1423.

- Mücâhid b. Cebr, Ebü'l-Haccâc, *Tefsîru Mücâhid*, Mısır: Dâru'l-fikri'l-İslâmî, 1.baskı, 1989/1410.
- Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtîhu'l-gayb, et-Tefsîrü'l-kebîr*, 32 cilt, Beyrut: Dâru ihyai't-turasi'l-Arabiyyi, 3. baskı, 1420.
- Reşîd Rızâ, Muhammed Abduh, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-hakîm*, Beyrut: Dâru'l-kutub el-ilmiiyye, 1990.
- Seâlibî, Ebû Zeyd, *el-Cevâhirü'l-hisân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 5 cilt, Beyrut: Dâru ihyai't-turasi'l-Arabiyyi, 1.baskı, 1418.
- Sa'lebî Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed, *el-Keşf ve'l-beyân*, 10 cilt, Beyrut: Dâru ihyai't-turasi'l-Arabiyyi, 1.baskı, 2002/1422.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh, *Fethu'l-kadîr el-câmi' fenneyi'r-rivâye ve'd-dirâye min 'ilmi't-tefsîr*, 6 cilt, Dımeşk-Beyrut: Dâru'l-kelim et-Tıyb, 1. baskı, 1414.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 4 cilt, byy.: Müessesetü'r-risale, 1. baskı, 2000/1420.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîrü'l-vasît li'l-Kur'âni'l-kerîm*, 15 cilt, Kahire: Daru nehdati Mısır, 1. baskı, 1997.
- Zebîdî, Muhammed Murtaza, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, 40 cilt, byy.: Daru'l-hidaye, ts.

